

О.М. Ціборовський, В.М. Сорока

КИЇВСЬКИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ШПИТАЛЬ У ХІХ СТОЛІТТІ (ДО 260-РІЧЧЯ ШПИТАЛЮ)

*ДУ «Український інститут стратегічних досліджень Міністерства охорони здоров'я України»,
м. Київ, Україна*

Мета – висвітлити діяльність Київського військового шпиталю у ХІХ ст. не тільки як великого військово-медичного закладу, але й центру висококваліфікованої медичної допомоги, медичної освіти і науки.

Матеріали та методи. Вивчалися праці з історії України, Київського військового шпиталю, Київського університету і медичного інституту, довідники, енциклопедичні довідки. Застосовано методи системного підходу, контент-аналізу, порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний, статистичний, джерелознавчого та історіографічного аналізу.

Результати. Київський військовий шпиталь належить до найстаріших медичних закладів Києва. Він був одним з найбільших військово-медичних закладів у країні, який надавав медичну допомогу військовикам під час воєн і в мирний час, а також цивільному населенню. Створені при ньому госпітальні клінічні відділення Університету св. Володимира не лише сприяли підвищенню якості та ефективності медичної допомоги, але й стали центрами медичної освіти та науки.

Висновки. У ХІХ ст. Київський військовий шпиталь був не лише центром висококваліфікованої медичної допомоги, але й базою медичної освіти і науки.

Ключові слова: Київський військовий шпиталь, госпітальні клініки Університету св. Володимира.

ВСТУП

Постійні воєнні конфлікти Російської імперії, у т. ч. з Польщею, Туреччиною та Кримським ханством, вимагали будівництва не лише сучасних фортець на кордонах з цими державами, але й відповідних медичних закладів – військових шпиталів – для медичного забезпечення військ, тим більше, що в середині ХVІІІ ст. медична допомога населенню в Росії та й в Україні була незадовільною. У 1753 р. київський полковник доповідав гетьману Кирилу Розумовському, що в полку жодного немає лікаря, крім одного цирульника, і просив виплати лікарям за рахунок військового скарбу 12 карбованців за місяць [17].

Крім того, на той час в Києві збиралося чимало паломників з усіх регіонів України та Росії і зарубіжних країн, які часто вимагали медичної допомоги і нерідко ставали загрозою поширення епідемій. Тому в 1754 р. Малоросійська колегія звернулася до Петербурга з проханням заснувати в Києві лікарню-шпиталь [18, 15].

Нарешті 10 червня 1755 р. вийшов указ Сенату Медичної канцелярії про створення в Києві шпиталю, проте остання не підтримала цього рішення, і тому точна дата заснування Київського військового шпиталю досі є сумнівною, хоча й офіційно визнаною. Вважається, що адміралтейські шпиталі було відкрито в Астрахані (1725 р.), Ревелі (1730 р.) і Архангельську, а згодом, зі збільшенням армії, виникли польові шпиталі у Ризі та Києві. В останньому число ліжок коливалося від 100 до 500 [16].

Мета роботи – висвітлити діяльність Київського військового шпиталю у ХІХ ст. не тільки як великого військово-медичного закладу, але й центру висококваліфікованої медичної допомоги, медичної освіти і науки.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Вивчалися праці з історії України, Київського військового шпиталю, Київського університету і медичного інституту, довідники, енциклопедичні довідки.

У ході дослідження застосовано методи системного підходу, контент-аналізу, порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний, статистичний, джерелознавчого та історіографічного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

У ХІХ ст. Київський військовий шпиталь залишався найстарішим і найбільшим з усіх лікарень Києва. Спочатку він обслуговував третій піхотний корпус першої армії і був віднесений до ІІІ класу, тобто мав 500–600 ліжок для нижніх чинів і 10 для офіцерів. У 1823 р., у зв'язку зі скороченням армії та з метою зменшення витрат, більшість корпусних і всі дивізійні шпиталі були ліквідовані, а залишилися переважно постійні, у т.ч. в Києві, який було віднесено до ІV класу на 1000–1200 місць для нижніх чинів і 20 для офіцерів. Його штат складався з головного доктора (медичний начальник), головного лікаря, 12 лікарів, 12 старших фельдшерів, 12 молодших фельдшерів, 1 провізора, 1 гезеля, 2 старших і 2 молодших аптекарських учнів (всього 44 штатні особи). Головний лікар керував медичною частиною, а за господарську частину відповідав наглядач ("смотритель"). У 1843 р. ординатори були розподілені на старших і молодших (у Київському шпиталі – 5 старших і 7 молодших) і введено другу посаду помічника головного лікаря [1].

У першій половині ХІХ ст. у Київському шпиталі надавали медичну допомогу учасникам Вітчизняної війни

1812 р., російсько-турецьких воєн 1806–1812 рр. і 1828–1829 рр., придушення польського повстання 1831 р.; працівники шпиталю брали участь у боротьбі з епідеміями, передусім з холерою.

Дуже цікавими є дані про рух хворих у Київському шпиталі за 1836 і 1841 рр. (табл. 1).

Таблиця 1
Рух хворих у Київському військовому шпиталі (1836–1841 рр.)

Показник	Офіцери	Нижні чини	Нестройові	Разом
1836 рік				
Прибуло	532	5909	3274	9715
Одужало	525	5107	4758	10390
Померло	35	498	177	710
1841 рік				
Прибуло	478	3278	3980	7736
Одужало	453	3220	3891	7564
Померло	19	176	196	391

У другій половині XIX ст. Київський шпиталь брав участь у Кримській війні 1853–1856 рр., російсько-турецькій війні 1877–1878 рр. У ці роки, особливо у 1850–1855, у Київському шпиталі зберігалася висока летальність, яку пояснювали важкою службою, великими фізичними та психологічними навантаженнями на солдатів [3].

Цікаво порівняти дані про рух, захворювання і летальність хворих у шпиталі під час воєн з даними за мирний 1880 рік [2]. Того року до шпиталю госпіталізовано 8873 особи, з них: видужало і повернулося до частин – 7472; включено шпиталем до непридатних до військової служби – 563 (6,5%); померло – 205 (2,32%); залишилося на 1 січня 1881 р. – 633.

Пацієнти шпиталю хворіли переважно на такі захворювання:

- 1) інфекційні (лихоманки, тиф, дизентерія, віспа, бешиха тощо) – 1998 (22,51%) осіб;
- 2) хвороби очей – 909 (10,2%) осіб;
- 3) хвороби легенів і плеври – 1001 (11,2%) особа, у т.ч. 298 на гострі запальні процеси і 25 на туберкульоз;
- 4) хвороби серця і великих судин – 46 (0,45%) осіб;
- 5) порушення загального харчування з анемією, гідремією, скорбутом – 135 (1,54%) осіб, у т.ч. зі скорбутом – 72 особи;
- 6) венеричні хвороби – 1692 (19,8%) особи, у т.ч. на сифіліс 512 осіб;
- 7) термічні захворювання – опіки, відмороження – 47 (0,45%) осіб;
- 8) розумові порушення – 128 (1,5%) осіб;
- 9) хвороби черевних органів – 302 (3,5%) особи;
- 10) хвороби вуха – 156 (1,8%) осіб;
- 11) ревматичні ураження м'язів і суглобів – 393 (4,4%) особи;
- 12) хірургічні захворювання (поранення, забиття, вивихи, переломи, флегмонозні запалення) – 458 (5,18%) осіб;
- 13) на обстеженні – 185 (2%) осіб.

У сучасному приміщенні (Печерська фортеця) шпиталь на 1220 місць існує з 1842 року.

У 1849 р. було відкрито судово-медичне відділення. Під час війни 1853–56 та 1877–78 рр. до нього надходило багато хворих і поранених з театру військових дій.

На підставі «Положення про клінічні відділення при Київському військовому шпиталі» (Додаток II до ст. 7 Св. Воєн. пост., кн. XVI, изд. 1869 по продовженні 1878 г.) при військовому шпиталі було створено чотири клінічні відділення: 1) терапевтичне; 2) хірургічне; 3) дерматологічне і сифілідологічне; 4) судово-медичне. Крім того, при шпиталі працювало відділення кафедри патологічної анатомії, а також було влаштовано експлоративний кабінет для нервово-м'язових захворювань [4].

Госпітальна терапевтична клініка існувала з 1849 року. У жовтні 1888 р. вона була переведена в окремих павільйон, а восени 1895 р. до неї приєднано кам'яний павільйон для тифозних хворих. Загальна кількість ліжок становила 100 [5]. Показники діяльності клініки показано у табл. 2.

До клініки безкоштовно приймалися військовослужбовці, їхні дружини та діти. Цивільні приймалися з дозволу головного лікаря за окрему плату, яка щорічно встановлювалася Військовим міністерством, але з 1887 р. дозволено приймати до 10 цивільних за зменшену плату, яка встановлювалася щорічно Військовим міністерством. На придбання апаратури, інструментів тощо Університет щорічно надавав клініці 650 карбованців.

Вартість утримання ліжка становила 285 крб. 32,5 коп.; вартість харчування на одного хворого на добу для нижніх чинів була 18,93 коп., для офіцерів – 24,95 копійки.

Персонал клініки становили завідувач – проф. Т.Г. Тритшель; асистент В.Ф. Бушуєв; ординатори В.П. Демченко, Г.Л. Сарцевич, К.І. Коровицький, К.С. Долгов, А.А. Яроцький, А.А. Тжетьєцький, К.М. Луткевич; два фельдшери, три сестри милосердя, 16 служників, 10 фельдшерських учнів.

Таблиця 2

Рух хворих госпітального терапевтичного відділення за 5 років (1890–1894 рр.)

Показник	Рік				
	1890	1891	1892	1893	1894
Перебувало на початок року	44	43	40	48	35
Прибуло протягом року	486	433	325	505	463
Разом за рік	536	476	365	553	498
Вибуло	460	410	298	486	440
Померло	27	26	19	32	23
Летальність, %	5,8	6,3	6,4	6,5	5,2

Госпітальна хірургічна клініка була створена на підставі положення від 28 лютого 1849 р. і відкрита 6 серпня 1949 року. Вона мала 50–80 ліжок, з них 7 жіночих. З 1852 р. вона складалася з двох відділень – хірургічного та сифілідологічного, а в 1802 р. у клініці було влаштоване і третє відділення – очне. У 1864 р. від хірургічної клініки було відділене сифілідологічне відділення, а у 1868 р. – очне [6]. Показники діяльності клініки показано у табл. 3.

До 1870 р. клінікою керував проф. Гюббенет, а у 1870–1871 рр. – проф. Н.В. Скліфосовський. У 1872–1876 рр. клінікою завідував доцент С.П. Коломнін, у 1876/77 навчальному році – доц. А.С. Яценко, у 1877–

1882 рр. – проф. А.Х. Ринек, а у 1882 р. – знову доц. А.С. Яценко, а з серпня 1883 р. – проф. Ф.К. Борнгаупт.

Крім хворих військового відомства, з дозволу адміністрації в клініку приймалися цивільні особи, цікаві в клінічному відношенні. Для них було виділено 10 місць. Плата встановлювалася щорічно військовим міністром, але не більше 10 крб. на місяць для хворих нижніх чинів і 20 крб. – для офіцерів.

Клініка утримувалася на кошти Військового міністерства при допомозі Університету в 1100 крб. на рік. Вартість ліжка становила близько 288 крб. на рік. Харчування нижнього чину обходилося в 18,99 коп., офіцера – 24,95 коп. на день.

Таблиця 3

Рух хворих госпітального хірургічного відділення за 5 років (1890–1894 рр.)

Показник	Рік				
	1890	1891	1892	1893	1894
Перебувало на початок року	51	32	26	33	43
Прибуло протягом року	548	512	265	370	263
Разом	599	544	291	403	306
Вибуло	560	514	246	349	267
Померло	7	4	12	11	13
Летальність, %	1,25	0,78	4,88	3,15	4,87

Персонал клініки складали: завідувач – ординарний професор Ф.К. Борнгаупт; асистент А.А. Фалькенберг; ординатори Е.В. Родзевич, М.Г. Черняхівський, М.М. Яценко-Хмілевський; один фельдшер, одна сестра милосердя, одна сиділка, шість фельдшерських учнів і 10 служників.

Дерматологічна і сифілідологічна клініка була відкрита в 1863 р. і спочатку перебувала під завідуванням доцента кафедри госпітальної терапії, а сифілідологічна була об'єднана з клінікою госпітальної хірургії. Тільки в 1884 р. вона відокремилася після створення кафедри дерматології на чолі з проф. М.І. Стуковенковим [7].

Клініка складалася з дерматологічного та сифілідологічного відділень військового шпиталю приблизно на 230 ліжок. Клініка мала 10 палатних ліжок і амбулаторію. Військовослужбовці отримували лікування у клініці безкоштовно, а з цивільних бралася плата, яка щорічно встановлювалася військовим міністром.

Клініка утримувалася за кошти військового відомства з допомогою в 600 крб. на рік із спеціальних коштів Університету. Показники діяльності клініки показано у табл. 4.

Таблиця 4

Рух хворих госпітальних дерматологічного і сифілідологічного відділень за 5 років (1890–1894 р.)

Показник	Рік				
	1890	1891	1892	1893	1894
Перебувало на початок року	189	191	153	161	170
Прибуло протягом року	1874	1942	1879	2101	2305
Разом	2063	2133	2032	2262	2475
Вибуло	1854	2074	1421	2088	2210

Померло	–	–	–	2	1
Кількість амбулаторних хворих	383	364	340	302	305
Число відвідувань	2556	3982	2876	2017	2010

Персонал клініки складала: завідувач – проф. М.І. Стуковенков; ординатори А.А. Ліндстрем, Г.І. Рождественський, П.В. Нікольський.

Клінічне судово-медичне відділення було створене у 1889 р. До того соматичні хворі для дослідження розпорозувалися по всіх відділеннях. У 1849 р. таке відділення було відкрито для досліду на два роки. У 1851 р. воно було затверджене і в ньому містилися психічно хворі чоловічої статі, а в одній кімнаті – жіночої, яких спрямовували за розпорядженням судового відомства. У 1887 р. прийом хворих припинився через брак приміщень, але в 1889 р. знову відкрився під керівництвом проф. судової медицини Н.А. Оболенського. Відділення поділялося на два ізольованих відділення – психіатричне і соматичне. У соматичному відділенні переважно обстежувалися на глухонімому і «заїкування».

Персонал відділення становили: завідувач – проф. Н.А. Оболенський, асистент М.Ф. Колесников, один фельдшер, два служники [8].

У 1884 р. було відкрито відділення психічних хвороб, у якому було визначено штат хворих (15 офіцерів і 45 нижчих чинів), лікарського і службового персоналу (один завідувач, один старший ординатор, один молодший ординатор, один наглядач, один фельдшер і 25 осіб прислуги) [9].

У 1894 р., у зв'язку із збільшенням хворих, було порушено питання про збільшення штату, яке було задоволено у 1885 р. З того часу у відділенні налічувалося 70 штатних ліжок (25 для офіцерів і 45 для нижчих чинів), а число прислуги збільшено на 10 осіб.

Вартість ліжка для офіцерів становила 320 крб. 94 коп., для нижчих чинів – 294 крб. 11 коп. на рік. Утримання за добу для офіцера коштувало 87,93 коп., для нижнього чину – 80,58 копійки.

Персонал відділення складала: завідувач, старший ординатор С.Ф. Максимов, молодший ординатор В.Г. Кисельов, наглядач («смотритель»), три фельдшери (два старших і один молодший), одна сестра милосердя, 36 осіб прислуги (один унтер-офіцер, чотири старші палатні наглядачі, 27 молодших, вісім служників).

Таким чином, при шпиталі існували такі підрозділи: патологоанатомічне відділення, дерматологічне, терапевтичне, хірургічне, судово-медичне, клінічні відділення; електротерапевтичний та експлоративний кабінет; антропометричний кабінет; гігієнічна та бактеріологічна лабораторія і лабораторії при госпітальних клініках; бібліотека для лікарів; офіцерів та шпитальна [10]. Усіх ліжок у шпиталі налічувалося 1222, з них 15 для жінок та 70 для психічних хворих.

Діяльність шпиталю у 1890–1894 рр. показано в табл. 5.

Таблиця 5

Рух хворих Київського військового шпиталю за 5 років (1890–1894 рр.)

Показник	Рік				
	1890	1891	1892	1893	1894
Перебувало на початок року	962	939	839	1014	806
Прибуло протягом року	8561	9212	8707	9671	9085
Разом	9523	10151	9546	10685	9891
Вибуло	8370	9120	8337	9674	8825
Померло	214	192	195	205	175
% летальності	2,56	2,1	2,34	2,12	1,98
Кількість амбулаторних хворих	138	200	181	165	211
Число зроблених ними відвідувань	209	306	310	298	351

До шпиталю приймалися безкоштовно військовослужбовці, їхні дружини та діти віком від 5 до 14 років, відставні чини, зачислені до комітету поранених. З цивільних осіб бралася плата, яка встановлювалася Міністерством внутрішніх справ щорічно.

Кошти відпускалися за кошторисом Головного інтендантського управління Військового міністерства за потребою. Вартість утримання одного ліжка в середньому становила 285 крб. 32,5 коп. на добу.

Персонал військового шпиталю становили: головний лікар Б.С. Шенфельд; консультанти А.К. Флейшер, Н.К. Щепотьєв; старші ординатори: С.Ф. Максимов, Н.В. Соломка, В.І. Воскресенський, А.А. Фалькенберг, П.І. Кравз-Тарнавський, А.А. Новиков; молодші ординатори – проф. М.І. Стуковенков, В.Г. Кисельов, А.А. Ландстрем, В.К. Боровський,

В.Ф. Бутуєв, Є.І. Тарковський, А.І. Городецький, Р.Р. Вреден, І.М. Шевелєв; понадштатні молодші ординатори – професори Ф.К. Борнаупт, К.Г. Тритшель, Н.А. Оболенський, клінічний професор С.І. Чир'єв; хіміко-фармацевт, управитель аптеки, рецептар і бухгалтер; три класні медичні чиновники; 26 старших і молодших медичних фельдшерів, п'ять аптечних; одна повивальна бабка; 22 сестри милосердя; 100 фельдшерських учнів; 305 палатних служників, наглядачів і вахтерів.

Крім шпиталю, у Києві функціонували й інші військово-медичні заклади. У 1857 р. було відкрито лазарет Київського Володимирського кадетського корпусу на 40 ліжок, в якому можна було розмістити 100 хворих. Щорічний бюджет лазарету становив 18000 карбованців.

Персонал складала: старший лікар М.Ф. Вознесенський, молодший лікар М.Ф. Галин,

5 фельдшерів, сестра милосердя, вісім осіб палатної прислуги [11].

При місцевому арсеналі було відкрито лазарет на 24 ліжка, але в 1863 р. його було замінено на приймальний покій на вісім ліжок, а з 1883 р. – на чотири ліжка.

У Київському військовому округу приймальні покої і околки, які очолювали старші лікарі, мала 21 військова частина [12].

У 1870 р. було відкрито військово-фельдшерську школу, яка мала 300 казеннокоштных вихованців, шість стипендіатів Астраханського козачого війська і 10 учнів. До 1896 р. вона підготувала понад 1000 вихованців [13].

Приймалися переважно діти нижніх чинів у віці 13–17 років. Навчання тривало чотири роки (2 роки – загальноосвітній клас, 2 роки – спеціальні).

У 1880 р. було створено військово-аптечний магазин для постачання військ Київського та Харківського військових округів.

Керування всіма військово-медичними закладами Київського військового округу здійснювало окружне військово-медичне управління, засноване у 1864 р. і розташоване у приміщенні окружного штабу (вул. Банківська, 9). До його обов'язків входив нагляд: а) за виконанням усіх гігієнічних та лікарсько-поліційних заходів з утриманням нижніх чинів у військах округу; б) за правильним лікуванням та опікуванням у закладах округу хворих військовослужбовців і тих, хто має право на обслуговування в них; в) за лікуванням хворих у лазаретах військово-навчальних закладів; г) за військово-ветеринарною частиною, а також розпорядження щодо постачання військ і військово-медичних закладів округу, щодо утримання недоторканих медичних запасів, складання в мирний час мобілізаційних розкладів щодо влаштування медичної частини у воєнний час [14].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойчак М. П. История Киевского военного госпиталя. Книга I. Киевский военный госпиталь в XVIII–XIX веках: Становление и развитие военной медицины в Украине / М. П. Бойчак. – Киев : Пресса України, 2006. – 718 с. : ил.
2. Там само. – С. 551–556.
3. Там само. – С. 545–547.
4. Врачебно-санитарные учреждения г. Киева. – С. 64.
5. Там само. – С. 64–66.
6. Там само. – С. 66–68.
7. Там само. – С. 68–69.
8. Там само. – С. 70–71.
9. Там само. – С. 131–132.
10. Там само. – С. 127–128.
11. Там само. – С. 132–133.
12. Там само. – С. 133–134.
13. Там само. – С. 135–137.
14. Там само. – С. 127–128.
15. Енциклопедія українознавства: Словникова частина. Том 1–Том 11. Репринтне відтворення видання 1955–1995 років. – Т. 7 : Перевидання в Україні. – Львів, 1998. – С. 2604.
16. Єфименко П. Шпиталі в Малоросії / П. Є. Єфименко // Киевская старина. – 1883. – № 4. – С. 716.
17. Кальницький М. "Харакири" малороссийского управления / М. Кальницький // Киевские ведомости. – 2000. – 2 марта. – С. 18.
18. Субтельний О. Україна / О. Субтельний. – Київ, 1991. – С. 157.

Дата надходження рукопису до редакції: 04.01.2016 р.

Окружне військово-медичне управління очолював окружний військово-медичний інспектор, який призначався імператорським указом за поданням військового міністра. Він був підпорядкований Військовому міністерству по головному військово-медичному управлінню і був безпосереднім начальником лікарської частини у військах, військово-медичних, військово-фармацевтичних і військово-навчальних закладах.

До 1888 р. до Київського військового округу належали війська, розташовані у Київській, Подільській та Волинській губерніях, з розформуванням Харківського військового округу приєднано частини, розташовані в Харківській, Полтавській, Курській губерніях.

Бюджет управління на утримання чинів становив: 24 218 крб., канцелярські витрати – 350 крб., разом 24 568 карбованців.

Уявлення про обсяг та інтенсивність його роботи дає особовий склад управління: окружний військово-медичний інспектор А.О. Гелтовський, його помічник Н.А. Табуре; окружний ветеринар А.Н. Логінов; окружний окуліст І.Г. Гене; діловоди з лікарів: старший – М.А. Шабельський, молодший – К.П. Бендеровський, з фармацевтів – К.Х. Фрей.

ВИСНОВКИ

У XIX ст. Київський військовий шпиталь був не лише центром висококваліфікованої медичної допомоги, але й базою медичної освіти і науки.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні розвитку мережі, організації та діяльності медичних закладів Київської губернії.

Киевский военный госпиталь в XIX веке (к 260-летию госпиталя)

О.М. Циборовский, В.М. Сорока
ГУ «Украинский институт стратегических исследований
Министерства здравоохранения Украины»,
г. Киев, Украина

Цель – осветить деятельность Киевского военного госпиталя в XIX ст. не только как крупного военно-медицинского учреждения, но и центра высококвалифицированной медицинской помощи, медицинского образования и науки.

Материалы и методы. Изучались работы по истории Украины, Киевского военного госпиталя, Киевского университета и медицинского института, справочники, энциклопедические справки. Применялись методы системного подхода, контент-анализа, сравнительно-исторический, проблемно-хронологический, статистический, источниковедческого и историографического анализа.

Результаты. Киевский военный госпиталь относится к старейшим медицинским учреждениям г. Киева. Он был одним из крупнейших военно-медицинских учреждений в стране, которое оказывало медицинскую помощь военнослужащим во время войн и в мирное время, а также гражданским лицам. Созданные при нем госпитальные клинические отделения Университета св. Владимира не только способствовали повышению качества и эффективности медицинской помощи, но и стали центрами медицинского образования и науки.

Выводы. В XIX веке Киевский военный госпиталь был не только центром высококвалифицированной медицинской помощи, но и базой медицинского образования и науки.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Киевский военный госпиталь, госпитальные клиники Университета св. Владимира.

Kyiv military hospital in the nineteenth century (to 260 anniversary of the hospital)

O.M. Tsiborovskiy, V.M. Soroka
PE «Ukrainian Institute of Strategic Research
MHC of Ukraine», Kyiv, Ukraine

The purpose – to highlight the activities of the Kiev military hospital in the nineteenth century. not only as a great military medical facility, but the center of high quality medical care, medical education and science.

Materials and methods. Studied work on the history of Ukraine, Kiev Military Hospital, and University of Kiev Medical Institute, reference books, encyclopedias reference. The method of systematic approach, content analysis, comparative history, problem-chronological, statistical, analysis of sources and historiography.

Results. Kyiv military hospital belongs to the oldest medical institutions of Kyiv. He was one of the largest military medical institutions in the country, which gave medical assistance to the military, during the war and in peacetime as well as civilians. Created by him hospital clinical department of the University of St. Vladimir not only contributed to improving the quality and efficiency of care, but also became centers of medical education and science.

Conclusions. In the nineteenth century Kyiv military hospital was not only a center of high quality medical care, but also the basis of medical education and science.

KEY WORDS: Kyiv military hospital, hospital clinic of the University of St. Vladimir.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Ціборовський Олег Михайлович – к.мед.н., с.н.с., керівник сектору історії медицини ДУ Український інститут стратегічних досліджень Міністерства охорони здоров'я України»; пров. Волго-Донський, 3, м. Київ, 02099, Україна.

Сорока Володимир Михайлович – науковий співробітник сектору історії медицини ДУ Український інститут стратегічних досліджень Міністерства охорони здоров'я України»; пров. Волго-Донський, 3, м. Київ, 02099, Україна.